

UDK broj
341.231.14
364.2::316.37

Pregledni članak

COBISS.SR-ID 130138377

MA Sanela Veljković*

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Marko Vučković†

Student master studija Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Primljen: 14. aprila 2023. godine

Vraćen na doradu: 4. maja 2023. godine

Prihvaćen: 27. jula 2023. godine

PREDNOSTI I NEDOSTACI KONCEPTA LJUDSKE BEZBEDNOSTI

Apstrakt

Koncept ljudske bezbednosti pojavio se u međunarodnim odnosima devedesetih godina prošlog veka. U Izveštaju o ljudskom razvoju Organizacije Ujedinjenih nacija ponuđeno je sedam kategorija koje čine ljudsku bezbednost. Međutim, izostanak precizne definicije koncepta ljudske bezbednosti rezultovao je određenim posledicama i polarizacijom država po pitanju da li pre prihvataju uže ili šire shvatanje ovog pojma. U radu su predstavljene prednosti, kao i nedostaci koncepta ljudske bezbednosti za koje se smatra da su direktna posledica izostanka precizne definicije ovog pojma.

---

* E-mail adresa: sanelaveljkovic113@gmail.com

† E-mail adresa: mvuckovic42@gmail.com

Ključne reči: *ljudska bezbednost, država, pojedinac, ljudska prava, ljudski razvoj.*

JEL klasifikacija: H70, H77, K38

Uvod

Nakon završetka Hladnog rata i nestanka Sovjetskog Saveza sa međunarodne scene, vojni sektor bezbednosti prestaje da ima dominantnu ulogu. Tih godina, akcentat se pomera na druge sektore bezbednosti koji sve značajnije počinju da se razmatraju. To su politički, ekonomski, socijetalni i ekološki sektor. Ujedno, osim što je došlo do proširenja koncepta bezbednosti, dolazi i do njegovog produbljanja. Pored nacionalne bezbednosti, sve više pažnje se posvećuje i globalnoj, regionalnoj i ljudskoj bezbednosti. Takođe, krajem dvadesetog veka, država počinje da gubi svoj dotadašnji primat. Nacionalne granice više nisu prepreka i ljudi se povezuju uprkos istim, sve više jača uloga multinacionalnih kompanija koje deluju u više država, a treba podsetiti i na jačanje telekomunikacionih i informatičkih sistema. Pretnje na nivou države smeštaju se u drugi plan, a na njihovo mesto dolaze pretnje koje su usmerene na pojedince. Razlog tome je taj što se ekološki problemi, klimatske promene, opasnost od terorizma, globalno zagrevanje i druge pretnje ne zaustavljaju na nacionalnim granicama, već direktno utiču na pojedince. Upravo iz tog razloga, od devedesetih godina prošlog veka, akteri u međunarodnim odnosima koji su se najviše zalagali za promociju koncepta ljudske bezbednosti jesu Organizacija Ujedinjenih nacija, kao i pojedine države kao što su Japan, Kanada i Norveška. Postoje brojne prednosti pomenutog koncepta, ali on trpi i brojne kritike koje se moraju imati u vidu kada se govori o ljudskoj bezbednosti.

1. Ljudska bezbednost i polarizacija država u međunarodnim odnosima

Kraj Hladnog rata pomera državu sa mesta glavnog referentnog objekta u studijama bezbednosti. Novi alternativni pristupi, a pre svega Velška škola[‡], na to mesto postavljaju entitete koji se nalaze ispod ili iznad države. U međunarodnim odnosima, koncept ljudske bezbednosti se prvi put spominje tokom 1994. godine u Izveštaju o ljudskom razvoju Ujedinjenih nacija. Prema ovom dokumentu koncept ljudske bezbednosti podrazumeva bezbednost od hroničnih pretnji, kao što su glad, bolest i represija. Zatim, ljudska bezbednost obuhvata zaštitu od iznenadnih i bolnih poremećaja u obrascima svakodnevnog života, bilo da je reč o kući ili poslu, bilo o zajednici [8]. Takođe, definisano je sedam kategorija ljudske bezbednosti i to ekonomska, prehrambena, zdravstvena, ekološka, lična, socijalna i politička [8]. Ovaj novi koncept, koji je plasirala Organizacija Ujedinjenih nacija, uzima pojedinca kao ono što treba zaštititi ili referentni objekat. Za razliku od tradicionalnog stava u međunarodnim odnosima prema kojem država ostaje primarni i nezaobilazni subjekt međunarodnih odnosa [9, str. 99], ovo novo shvatanje upućivalo je na činjenicu da iako je država dužna da zaštititi pojedince, pretnje po njih mogu dolaziti i od same države.

Objavljivanje Izveštaja imalo je ogroman odjek na međunarodnoj sceni, međutim izostanak precizne definicije koncepta rezultirao je određenim posledicama. Jedna od njih odnosi se na zastupanje uže ili šire definicije ljudske bezbednosti u međunarodnim odnosima. Uža obuhvata samo „oslobađanje od straha“, koju preko Mreže za ljudsku bezbednost promovišu pre svega Kanada i Norveška [4, str. 206]. Šira podrazumeva shvatanje ljudske bezbednosti ne samo kao „oslobađanje od straha“, već i kao „slobode od oskudice“ i za nju je posebno zainteresovan Japan. Tokom 1998. godine, Keizo Obuči, tadašnji premijer Japana, usvojio je ovaj koncept kao sastavni deo spoljne politike države i doprineo formiranju Fonda poverilaca za ljudsku bezbednost [4, str. 206]. Upravo je izostanak konkretne definicije koncepta ljudske

---

[‡] Više detalja o Velškoj školi sadržano je u knjizi F. Ejdusa “Međunarodna bezbednost: Teorije, sektori i nivoi”.

bezbednosti vodio različitim percepcijama i polarizaciji država u međunarodnim odnosima.

2. Prednosti i nedostaci koncepta ljudske bezbednosti

Jedna od posledica izostanka definicije jeste sveobuhvatnost pojma, tačnije činjenica da u koncept ljudske bezbednosti mogu biti uključeni razni izazovi, rizici i pretnje po bezbednost pojedinca. U skladu sa tim, postoje tri neretke tendencije i to da se ovaj koncept ograniči samo na oblast ljudskih prava; da se svede na ugrožavanje pojedinaca od strane državnih i paradržavnih organizacija; i da se naglašavaju ekonomski i ekološki problemi kao pretnja po bezbednost čoveka [3, str. 167]. Iako u određenom trenutku verovatno može izroditi značajne inicijative, pre naglašavanje određene pojave ili problema po ljudsku bezbednost u okviru koncepta, isto tako može voditi i zapostavljanju pretnji koje su imali u vidu tvorci Izveštaja o ljudskom razvoju iz 1994. godine. Za uspostavljanje sistema koji će biti zasnovan na ljudskoj bezbednosti neophodna je izgradnja institucija koje bi se na globalnom nivou koordinisano bavile ovim pitanjem, jer u suprotnom koncept ljudske bezbednosti predstavlja utopiju koju oni najmoćniji mogu iskoristiti za svoju dominaciju [3, str. 174].

Neretko dolazi i do poistovećivanja ljudske bezbednosti sa ljudskim razvojem, iako oni ne predstavljaju iste kategorije. Dok ljudski razvoj obuhvata jedan globalni i dugoročni cilj koji teži što ravnomernijem rastu, ljudska bezbednost je orijentisana na kratkoročne aktivnosti i percipiranje uzroka nebezbednosti pojedinaca, kao i načine njihovog prevazilaženja [1, str. 87]. Širokom određenju i nedovoljnoj preciznosti koncepta ljudske bezbednosti doprinosi i činjenica da još uvek nije razvijen indeks ljudske bezbednosti što dovodi do potrebe da se izvrši operacionalizacija samog koncepta [1, str. 87]. Ljudska bezbednost zavisi od subjektivne percepcije ljudi o njihovoj (ne)bezbednosti i dobija značenje unutar određenog specifičnog društvenog konteksta, pa u skladu sa tim ne predstavlja nepromenljivu kategoriju u društvenim naukama [1, str. 88].

Koncept ljudske bezbednosti je često kritikovan da legitimizuje humanitarni intervencionizam, tačnije mešanje bogatih zapadnih država u unutrašnje poslove manje razvijenih radi zaštite ljudskih prava [4, str. 211]. Ovome u prilog govori i usvajanje brojnih rezolucija Saveta bezbednosti na osnovu Glave VII Povelje Ujedinjenih nacija nakon završetka Hladnog rata. U ovom diskursu novog humanitarizma koji se javlja nakon nestanka Sovjetskog Saveza sa međunarodne scene, Zapad je progresivniji i „(...) s obzirom na to da obilno proizvodimo i imamo toliko mnogo prava na Zapadu, moramo naći tržišta na koja ćemo ove proizvode i ova prava izvoziti“ [2, str. 118]. Pojedine od ovih humanitarnih intervencija dogodile su se u Iraku, Somaliji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Avganistanu. Ovde se prećutno dozvoljava mešanje Zapada i dopušta korišćenje određenih vidova različitih sankcija i sile prilikom intervenisanja u unutrašnje poslove još uvek nedovoljno razvijenih država. Takođe, akcenat je stavljen na ljudska prava, koja mogu biti idealan pandan za prikrivanje stvarnih namera i stvarnih ciljeva moćnijih država.

Jedna od kritika koja se upućuje politici zasnovanoj na konceptu ljudske bezbednosti jeste da ona nije u stanju da napravi jasne prioritete upravo zbog svoje sveobuhvatnosti [7, str. 88]. Nemoguće je da onaj ko donosi odluke u državi napravi jasne prioritete u odnosu na pretnje po ljudsku bezbednost. Na primer, u određenom vremenskom intervalu direktna pretnja po život pojedinca od strane terorista ne može biti izjednačena sa zagađenjem životne okoline. Ipak, ovaj koncept više kao ideja utiče na donošenje političkih odluka i pokrenula je mnoge aktere u međunarodnim odnosima da se zalažu za njenu promociju [1, str. 85].

I pored sugerisanja kako bi koncept ljudske bezbednosti trebalo da se suzi, neki njegovi zagovornici ipak žele da on ostane sveobuhvatan [4, str. 210]. Ako se ova činjenica posmatra kao prednost, možda upravo u tome leži potencijal ljudske bezbednosti. U skladu sa tim, Sabina Elkir smatra da se bezbednost pojedinca može dostići samo ako su ostvarene sve dimenzije ljudske bezbednosti [5, str. 110]. Nakon što se pojavio, ovaj koncept je

povezao pitanja međunarodne bezbednosti sa diskursom ljudskog razvoja i diskursom ljudskih prava [4, str. 202]. Tokom 2006. godine, dve grupe zemalja koje su okupljene oko šire i uže definicije formirale su zajedničku inicijativu koja je ponela naziv Prijatelji ljudske bezbednosti. Svakako je da pogodnosti umreženog društva i procesa globalizacije mogu doprineti još većoj promociji koncepta ljudske bezbednosti i njegovom prihvatanju od strane relevantnih faktora u međunarodnim odnosima jer u suprotnom on može ostati samo na nivou utopije [3, str. 169]. Iako Barselonski izveštaj iz 2004. godine nije bio prihvaćen, naponi na nivou Evropske Unije očigledno postoje i ostali akteri međunarodnih odnosa treba da slede taj primer.

Nesporno je da je od 1994. godine, kada se pojavio koncept ljudske bezbednosti do danas, i pored brojnih kritika koje su mu upućivane prevashodno u akademskoj zajednici, on zainteresovao ogroman broj međunarodnih organizacija i zemalja. Čak i pored svoje sveobuhvatnosti i izostanka konkretne definicije, brojni akteri promovišu ovaj koncept. Ljudska bezbednost je uspeła da humanizuje međunarodnu bezbednost i sekuritizuje ljudska prava i ljudski razvoj [4, str. 212]. U savremenim uslovima, država ostaje bitan entitet koji treba da se pozabavi ljudskom bezbednošću, a posebno one zemlje koje su male i nedovoljno razvijene moraju obezbediti podršku svojih građana, jer je nacionalna moć u direktnoj korelaciji sa ljudskom bezbednošću [6]. Svih sedam kategorija ljudske bezbednosti – ekonomska, prehrambena, zdravstvena, ekološka, lična, socijetalna i politička – moraju biti na adekvatan način tretirane jer subjektivna percepcija bezbednosti pojedinca vodi njegovom podržavanju države i njenih institucija.

Zaključak

Događaji sa početka 2022. godine i aktuelni sukob u Ukrajini vraćaju na dnevni red mogućnost međudržavnih sukoba i značaj vojnog sektora bezbednosti što pokazuje da su država i nacionalna bezbednost još uvek u prvom planu. Međutim, u vreme mira države treba da su orijentisane na bezbednost svojih građana u kategorijama koncepta ljudske bezbednosti jer subjektivni osećaj nebezbednosti

pojedince može imati ogromne posledice po državu. Ovaj događaj će možda doprineti privremenom zanemarivanju koncepta ljudske bezbednosti, ali nikako neće prekinuti dalji razvoj. Koncept ljudske bezbednosti ima ogroman potencijal u uslovima globalizacije i njenih pratećih fenomena. Međunarodne organizacije i koalicije država okupljene oko različitih definicija saraduju na daljem razvoju ovog koncepta. U jednom trenutku ta saradnja može rezultovati određenjem konkretnije definicije i ustanovljavanjem određenih međunarodnih institucionalnih tela koja bi se dodatno posvetila promociji i regulisanju ljudske bezbednosti. Nesporno je da najveći akteri na međunarodnoj sceni moraju učestvovati u ovom procesu. Iako određeni globalni problemi ne pogađaju države istim intenzitetom, treba raditi na razvijanju svesti o njihovim posledicama po čitav svet i živote ljudi, kao i na razvijanju solidarnosti među različitim zemljama.

Bibliografija

1. Bodin, M., *Menadžment nacionalne i ljudske bezbednosti*. Fakultet bezbednosti, Beograd, 2015.
2. Duzinas, K., *Ljudska prava i imperija: politička filozofija kosmopolitizma*. Službeni Glasnik, Beograd, 2009.
3. Đorđević, I. *Bezbednosna arhitektura u uslovima globalizacije*. Fakultet bezbednosti i Službeni glasnik, Beograd, 2007.
4. Ejodus, F., *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i novoi*. Fakultet političkih nauka, Beograd, 2017.
5. Elkir, S., *Konceptualni okvir za ljudsku bezbednost u: Ljudska bezbednost*, Fond za otvoreno društvo, 2006.
6. Ivanis, Z., Djordjevic, I., *Concept of Human Security as an Analytical Framework for Determining the International Position of a Small State*. *Security dialogues*, 2015, 6 (2), pp. 11-33.
7. Paris, R., *Human security: Paradigm Shift or Hor Air*. *International security*, 2001, 26 (2), pp. 87-102.

8. UNDP., *Human Development Report*, Oxford University Press, New York – Oxford, 1994.
9. Vuković, M., Mitić, A., Vuković, A., *Analiza svojstava države kao aktera međunarodnih odnosa. Glasnik za društvene nauke*, 2021, 13 (13), pp. 82-101.

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF THE CONCEPT OF HUMAN SECURITY

Abstract

The concept of human security emerged in international relations in the 1990s. The United Nations Development Programme's Human Development Report offered seven categories that constitute human security. However, the lack of a precise definition of the concept of human security has resulted in certain consequences and state polarization regarding whether to adopt a narrow or broad understanding of this term. This paper presents the advantages and disadvantages of the concept of human security, which are believed to be a direct result of the absence of a precise definition of this concept.

Key words: *human security, state, individual, human rights, human development.*

JEL classification: H70, H77, K38